

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश डा. श्री आनन्दमोहन भट्टराई
माननीय न्यायाधीश श्री सपना प्रधान मल्ल
फैसला

०६९-CI-१०३०

मुद्दा:- परमादेश समेत।

काठमाण्डौ जिल्ला काठमाण्डौ महानगरपालिका वडा नं. १२ टेकु स्थित चःमती जग्गा एकिकरण आयोजनाको तर्फबाट अधिकार प्राप्त ऐ. आयोजनाको आयोजना प्रमुख रविन्द्र कुमार पौड्याल ----- १

पुनरावेदक
विपक्षी

विरुद्ध

भगवानदास मानन्धरको छोरा काठमाण्डौ निल्ला काठमाण्डौ महानगरपालिका वडा नं. १६ बस्ने उत्तमदास मानन्धर ----- १

कृष्ण नारायण महर्जनको छोरा ऐ. वडा नं. १५ चःमती बस्ने लक्ष्मी नारायण महर्जन ----- १

विपक्षी
निवेदक

राम बहादुरको छोरा ऐ.ऐ. बस्ने दिनेश महर्जन ----- १

जगत बहादुरको छोरा ऐ.ऐ. बस्ने भोज राज लामा ----- १

हर्कमान शेर्पाको छोरा स्वयम्भु डल्लु बस्ने पूर्वा शेर्पा ----- १

०६९-CI-११०७

भगवानदास मानन्धरको छोरा काठमाण्डौ निल्ला काठमाण्डौ महानगरपालिका वडा नं. १६ बस्ने उत्तमदास मानन्धर ----- १

कृष्ण नारायण महर्जनको छोरा ऐ. वडा नं. १५ चःमती बस्ने लक्ष्मी नारायण महर्जन ----- १

पुनरावेदक
निवेदक

जगत बहादुरको छोरा ऐ.ऐ. बस्ने भोज राज लामा ----- १

हर्कमान शेर्पाको छोरा स्वयम्भु डल्लु बस्ने पूर्वा शेर्पा ----- १

विरुद्ध

चःमती जग्गा एकिकरण व्यवस्थापन उपसमितिका अध्यक्ष तथा काठमाण्डौ

महानगरपालिकाका कार्यकारिणी अधिकृत बागदरबार -----	१	
चःमती जग्गा एकीकरण आयोजना टेकु, काठमाण्डौ वडा नं. १२ -----	१	
चःमती जग्गा एकीकरण आयोजनाको सहयोग समितिका संयोजक काठमाण्डौ महानगरपालिका वडा नं. १६ बस्ने हेरा नारायण महर्जन -----	१	प्रत्यर्थी विपक्षी
ऐ.ऐ. ऐ.ऐ.वडा नं. १५ बस्ने संयोजक कृष्ण नारायण महर्जन-----	१	
ऐ.ऐ. ऐ.ऐ. वडा नं. १५ बस्ने श्याम महर्जन -----	१	

शुरु तहमा फैसला गर्ने:- माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाशमान मिश्र
माननीय न्यायाधीश श्री सत्यराज गुरुङ्ग
पुनरावेदन अदालत पाटन, ललितपुर।

फैसला मिति:- २०६९/१२/१४

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१)(ग) बमोजिम पुनरावेदन परी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यसप्रकार रहेको छ :-

विपक्षीहरूमध्ये नं. २ को आयोजनाले मिति २०६९।७।१७ को कान्तिपुरमा प्रकाशित गरी चःमती जग्गा एकीकरण आयोजना शुरु गर्न उक्त आयोजना अन्तर्गतको क्षेत्रमा प्रस्तावित १७ ब्लकका रोड नेटवर्क (Road Network) प्लान लागू गरी सडक खोल्न बाँकी भएकामा बाटो खोल्ने र आयोजना अगाडि बढाउने कार्य सुचारु गर्ने गराउने गरी सूचना प्रसारण, प्रकाशन, सम्प्रेषण गरेको अवस्था छ। चःमती जग्गा एकीकरण आयोजना सिमाभित्र हामी हाम्रा पूर्वज पूर्खाहरूका पालादेखि बसी आफ्नो घरबास बनाई खेतीपाती गरी टहरा बनाई जीवन चलाई आएका जनजाति समुदायका व्यक्ति विशेष हुँदा चःमती जग्गा एकीकरण स्थलमा गर्न लागेको कुल भौतिक निर्माण संरचना सम्बन्धमा पूर्ण जानकारी पाई आफ्नो जग्गाको भविष्यमा हुने उपभोग स्थिति एवं बाटोको बनावट जान्नु, बुझ्नु कानूनतः सूचनासम्बन्धी हक अधिकारभित्रकै विषय वस्तु हुन्। तसर्थ, त्यस आयोजनाको १७ वटै ब्लक बाटोको नेटवर्क प्लान सिट सहितको आयोजनाको पूर्ण व्यहोरा (Detail Project Report, DPR) तथा आयोजना पश्चात् फिर्ता पाउने घरजग्गाको सबै देखिने विवरण चार्टसिट नेटवर्क प्लानको प्रमाणित प्रतिलिपि पाउन सम्बन्धित आयोजनामा मिति २०६९।७।२३ द.नं. ६६६ र मिति २०६९।८।१ द.नं. ६८५ मा निवेदन दर्ता गराई नक्कनल लिन जाँदा नदिई आलटाल गर्ने गरेकाले सूचनासम्बन्धी हक एवं नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ को दफा ३, ६(१),(५),(६),(७), ९, १० र १२ समेतमा आघात पुग्न गएकोले निवेदन माग

बमोजिमका नक्कल प्रमाणित कागजातहरू समेत हामी निवेदकहरूलाई दिई मिति २०६९।७।१७ को आयोजनाको सूचना अनुसार आयोजना क्षेत्रका संरचना नभत्काउनु, नखन्नु, नहटाउनु, बालीनाली नास नगर्नु, नगराउनु भनी विपक्षीहरूका नाउँमा परमादेशको आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदन।

यसमा के कसो भएको हो? निवेदकको माग बमोजिम आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो? माग बमोजिमको आदेश जारी हुनु नपर्ने कुनै आधार कारण भए सवुद प्रमाण सहित म्याद सूचना पाएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र विपक्षीले आफू वा आफ्नो कानून बमोजिमको प्रतिनिधि मार्फत लिखित जवाफ पेश गर्नुहोला।

निवेदकले अन्तरिम आदेशको माग गर्नु भएकोमा यस विषयमा दुवै पक्षको छलफल सुनी निर्णय हुन उपयुक्त देखिएकोले मिति २०६९।९।४।४ गते दिनको ११ बजे यससम्बन्धी छलफलमा उपस्थित हुनुहोला भनी विपक्षीहरूलाई सूचना दिई उक्त दिन पेश गर्नु भन्ने मिति २०६९।८।२८ को आदेश।

निवेदन पत्रमा उल्लेख भएको मिति २०६९।९।२१ मा जग्गा व्यवस्थापन समितिले गरेको निर्णय सहितको कारवाहीसम्बन्धी फाइल चःमती जग्गा एकीकरण आयोजनाको कार्यालय, टेकु, काठमाडौँबाट पेशीको दिन इजलास समक्ष देखाई फिर्ता लैजाने गरी झिकाई नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्नेक मिति २०६९।९।४ को आदेश।

यसमा आयोजनाको मिति २०६९।९।२१ को छैठौँ बैठकको निर्णयबाट आयोजनाको सडक निर्माणसम्बन्धी अन्तिम योजना (Detail Project Report, DPR) स्वीकृत भएको, उक्त आयोजना खारेज गरिपाउँ भनी यीनै निवेदकहरू समेतले दर्ता गराउनु भएको २०६३ सालको रिट नं. ०८१८ को उत्प्रेषणयुक्त परमादेश मुद्दामा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट स्थानीय सहमति र सहभागितामा आयोजना सञ्चालन गर्न भनी मिति २०६५।१०।२२ मा निर्देशनात्मक आदेश जारी भएको र आफ्नो नाममा दर्ताको यो यस कि.नं. क्षेत्रफलमा रहेको घर टहरा मध्ये आयोजनाले यो यस प्रकारले अनाधिकृत रुपमा भत्काउने बिगार्ने आशंका रह्यो भनी निवेदनमा स्पष्ट उल्लेखसमेत नभएको स्थितिमा निवेदकहरूको माग बमोजिम तत्काल अन्तरिम आदेश जारी गरिरहन पर्ने भएन, नियमानुसार पेश गर्नुहोला भन्ने मिति २०६९।९।११ को यस अदालतको आदेश।

आयोजनाले ओगटेको स्थलभित्रको प्रस्तावित बाटो नेटवर्क प्लान बनाई यकिन गरी सो बमोजिम विकास गर्नु आयोजनाको कर्तव्य, जिम्मेवारी र दायित्व यस आयोजनामा रहेको

छ। सम्बन्धित जग्गाधनी, मोही पक्षलाई बारम्बार सूचित सहित उक्त आयोजनाको कार्यक्रम, कार्ययोजना, उपभोक्ता समितिको सिफारिस, सहमतिमा मात्र सञ्चालन गरेको एवं मिति २०६१।९।२१ को चःमती जग्गा एकीकरण आयोजनाको छैठौं जग्गा व्यवस्थापन उपसमितिको स्वीकृत भएकोले सो बमोजिम सञ्चालित भएकोले निवेदन दाबीमा स्पष्ट उल्लेख नै नगरी हकदैया विहिन विषयवस्तुमा उजुर दाबी गर्न नसकिने हुँदा घरेटहरा भत्काउन लागे भन्ने समेत व्यहोराको झुठ्ठा तथ्य लेखी विपक्षी निवेदकहरुले प्रस्तुत गरेको रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको चःमती जग्गा एकीकरण आयोजना समेत ६ जनाको संयुक्त लिखित जवाफ।

निवेदन माग तथा बहस जिकिरमा माग गरिएका कागजातहरु कार्यालयको कार्यमा अवरोध बाधा नपर्ने गरी लाग्ने र दस्तुर कानून बमोजिम लिई सरोकारवाला रिट निवेदकहरुलाई माग अनुसारका कागजात आयोजनाले दिई आफ्नो आयोजना क्षेत्रका जनतालाई सो आयोजनाको कार्यक्रम स्पष्ट जानकारी दिनु दिलाउनु कर्तव्य अन्तर्गत नै पर्ने हुन्छ। साथै, सो कार्यले अन्ततोगत्वा प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष रूपमा राज्यमा सुशासन समेत कायम हुन जाने देखिन्छ। सो कार्य सूचना सम्बन्धी हक अधिकारद्वारा पनि त्यसतर्फ सुलभ तरिकाले प्रतिलिपि दिनुपर्ने देखिँदा, भएका आयोजनाका कागजात निवेदकहरुलाई दिनुपर्ने नै देखिन आयो। बाटोको Final नेटवर्क सहित तिनै तहका तत्तत् निकायका सहयोग समितिको बैठकबाट सहमति भई मिति २०६१।६।२६ को जग्गा व्यवस्थापन उपसमितिको बैठकबाट अन्तिम भई प्रचलित ऐन, कानून अनुसरण गर्दै Final Road Layout Plan बमोजिम नै चःमती जग्गा एकीकरण आयोजनाद्वारा आफ्नो लक्ष्यमा क्रियाशिल भई आएको भन्ने समेत देखिरहेको यस्तो स्थितिमा रिट निवेदनमा कसको कुन कित्तामा कति जग्गा घर, टहरा वा यस्तै अन्य संरचना भत्काउन लागेको हो त्यस्तो कुनै व्यहोरा, नाप, विवरण स्पष्टन नखुलाई दायर हुन आएको उक्त निवेदन माग अनुसार आयोजना स्थलको कुनै पनि संरचना नभत्काउनु, नहटाउनु भन्ने समेतको माग भएकोमा आदेश जारी गरी रहनु पर्ने देखिन आएन। अतः स्पष्ट माग समेत उल्लेख हुन नसकिएको प्रस्तुत निवेदनमा उल्लेखित आयोजनाको काम कारवाही प्रचलित कानून बमोजिम नै भए गरेको पाइदा प्रस्तुत निवेदनमा माग गरेको आदेश बमोजिम विपक्षीहरुका नाउँमा परमादेशको आदेश जारी गरी रहनु परेन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०६९।१२।१४ गते भएको फैसला।

आयोजनाले गर्न लागेको जग्गा विकास समेतको सम्पूर्ण कार्यक्रमहरु के कसरी सञ्चालन हुन्छ भनी आयोजनाको प्रारम्भिक अवस्थामा नै जग्गा व्यवस्थापन उपसमितिले निर्णय गरी सार्वजनिक रुपमा पुस्तिका नै प्रकाशित गरी सकेकोले सार्वजनिक सम्पत्तिको रुपमा रहेको कागजातहरुलाई हाल नक्कल पाइन भन्नु आयोजनालाई अलमल्याउने र आयोजनाको काम कारवाहीमा अवरोध खडा गर्ने स्वच्छ मनसाय विपरित दुषित नियतवस निवेदन दायर भएको अवस्था हो। पुनरावेदन अदालत पाटनबाट हामीहरुको लिखित जवाफमा लिईएको जीकिरको सम्बन्धमा प्रयास र गहन रुपमा विप्लेशण हुन नसकी त्रुटिपूर्ण रुपमा फैसला हुन गएको प्रष्ट छ। विपक्षीहरुको रिट निवेदन सम्पूर्ण रुपमा खारेज हुने ठहर्‍याई फैसला हुनु पर्नेमा आंशिक रुपमा निवेदन जीकिर पुग्ने ठहर्‍याई भएको सम्मानित पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९/१२ १४ को फैसला उपर पुनरावेदनको रोहमा हेरी उक्त सम्मानित पु.वे.अ., पाटनबाट भएको मिति २०६९/१२/१४ को फैसला आयोजनालाई हराएको हद सम्म आंशिक उल्टी गरी यस आयोजनाको सुरु जीकिर तथा पुनरावेदन माग दावी बमोजिम हुने ठहर्‍याई हक ईन्साफ दिलाई पाउँ भन्ने व्यहोराको चःमती जग्गा एकीकरण आयोजनाको पुनरावेदन पत्र।

चःमती जग्गा एकीकरण आयोजनाले तयार गरेका final road Layout plan जग्गा व्यवस्थापन उपसमितिको मिति ०६१।९।२१ को निर्णय, सर्भिस प्लट, खुल्ला क्षेत्र र आयोजनाले बनाउने सबै बाटो देखिने नक्साको नक्कल प्रमाणीत गरि निवेदकहरुले बर्षेदेखी माग्दा नदिनु। आयोजना सञ्चालनमा वेइमानी गैर कानूनी फाईदा हानीको बदनियत राख्नु। ऐन कानून मिचि जर्वजस्ती स्थानीय आदि बासी जनजातीलाई धम्काउनु तर्साउनु १० बर्ष सम्म जग्गा रोक्का राख्नु, सर्वोच्च अदालतको निर्देशात्मक आदेश लत्याउनु, बाटो प्लट, जग्गाहरु क्षण क्षणमा परिवर्तन गरि गैरकानूनी फाइदा , हानि पु-याउन, प्रचलित कानून, अदालतको आदेश मिचि जर्वजस्ती गैरकानूनी फाइदा लिन बदनियत जर्वजस्ती गैर कानूनीकाम माग गरि आएको छ। निवेदकहरुले निवेदनपत्र साथ जग्गा दर्ता श्रेस्ता पुर्जाको नक्कल पेश गरि निवेदकहरुले आयोजना लागु हुनुपूर्व १५-२० बर्ष अगाडी वनेका संरचना भत्काउने अधिकार नगर विकास ऐन ०४५ को दफा १० ले आयोजनालाई छैन। सकभर कसैको बासस्थान पर्खाल, टहरा, बचाउन सम्भव नभए क्षतिपूर्ति दिई हटाउन भत्काउन सक्ने कानूनी व्यवस्था छ। जग्गा एकीकरण आयोजना त्यस क्षेत्रका वासीन्दाहरुको लागी तिनीहरुकै जग्गाको विकासको लागी सञ्चालन हुने कार्यक्रम हो। निवेदकहरुले निवेदनमा

प्रष्ट रुपमा प्रमाणीत नक्कल पनि नदिने कुन कित्ता, कति जग्गा कर्ता तर्फबाट कहा पुग्ने बाटो बन्न लागेको वा बनाउन लागेको सूचनामा पनि प्रष्ट उल्लेख नगरि जर्वजस्ती चिनो लगाउन आएको अवस्था दर्साई निवेदन गरेका छौं। निवेदकहरुको परापूर्व देखी बनेका भोग चलन गरि आएका घर टहरा, पर्खाल, छाप्रो , बालीनाली हटाउन भत्काउन अधिकार विपक्षी आयोजनालाई नगर विकास ऐन ०४५ ले दिएकै छैन। अनाधिकार गैरकानूनी तवरले जर्वजस्ती निवेदकहरुको सम्पत्ति घर टहरा छाप्रो बालीनाली को सुरक्षा संरक्षण नागरिक अधिकार ऐनले गरेको उक्त ऐन प्रदत्तहकमा आघात पुग्ने आशंका प्रवल भएकोले निवेदन माग अनुसार अयोजना स्थलको कुनै पनि संरचना नभत्काउन नहटाउनु भन्ने माग भएको आदेश जारी गरिरहनुपरेन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।१२।१४ को फैसला वदरभागी हुँदा वदर गरि पाउँ। पुनरावेदन जिकिर शुरू निवेदन माग बमोजिम विपक्षीहरुका नाउमा परमादेशको आदेश जारी गरि इन्साफ पाउँ भन्ने ब्यहोराको उत्तम दास मानन्धर समेतको पुनरावेदन पत्र।

यसमा दुवै पक्षको पुनरावेदन परेको देखिँदा अ.व. २०२ प्रयोजनार्थ दुवै पक्षलाई एक अर्कोको पुनरावेदन सुनाई नियमानुसार गरी पेस गर्नु भनी मिति २०७२।७।१५ गतेको आदेश।

नियमबमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा मिसिल संलग्न प्रमाण कागजात अध्ययन गरी पुनरावेदकहरुलाई इजलासबाट पुकार गर्दा निवेदक उत्तमदास मानन्धर इजलास समक्ष उपस्थित हुनु भएको र विवादका विषयमा छलफल समेत गरियो।

यसमा विपक्षी आयोजनाले मिति २०६९।७।१७ को कान्तिपुरमा प्रकाशित सूचनामा यस चःमती जग्गा एकिकरण आयोजना क्षेत्र भित्रको स्वीकृत Road Network(प्रस्तावित सडक) अनुसार केही खोल्न बाँकी भएकोमा बाटो खोल्ने कार्य आयोजनाले अघि बढाउन लागेकोले सो क्षेत्रमा (प्रस्तावित बाटो) मा निर्माण गरिएका टहरा, छाप्रा, पर्खाल, खेतीपाती आदि यो सूचना प्रकाशित भएको मितिले १५(पन्ध्र) दिन भित्रमा हटाई आयोजनाको बिकास निर्णमा कार्यमा सहयोग गरिदिनुहुन सम्बन्धित सबैमा जनाकारीका लागि यो सूचना प्रकाशित गरिएको छ भन्ने सूचना प्रकाशित भए अनुसार आयोजनाले बनाउन लागेको बाटो, खुल्ला क्षेत्र, सर्भिस प्लट, फिर्ता पाउने घडेरी साबिक कित्ता नं. प्रष्ट देखिने गरी १७० ब्लकको रोड नेटवर्क प्लान चार्ट सिट, नाप नक्सा सहितको एक प्रति प्रमाणित नक्कल पाउँ भनी

पटकपटक निवेदन दिएकोमा सो माग गरेको नक्कल नदिएकोले माग बमोजिमको नक्कल दिनु र मिति २०६९।७।१७ को सूचना अनुसार जबरजस्ती संरचना नभत्काउनु, नखन्नु, नहटाउनु, बालीनाली नास मास नगर्नु भन्ने परमादेशको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने माग दावी लिई पुनरावेदन अदालत पाटनमा निवेदन दिएकोमा उक्त निवेदनमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट फैसला हुँदा निवेदन माग तथा बहस जिकिरमा माग गरिएका कागजातहरु कार्यालयको कार्यमा अवरोध बाधा पर्ने गरी लाग्ने र दस्तुर कानून बमोजिम लिई सरोकारवाला रिट निवेदकहरुलाई माग अनुसारका कागजात आयोजनाले दिई आफ्नो आयोजना क्षेत्रका जनतालाई सो आयोजनाको कार्यक्रम स्पष्ट जानकारी दिनु दिलाउनु कर्तव्य अन्तर्गत नै पर्ने हुन्छ। साथै, सो कार्यले अन्ततोगत्वा प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष रूपमा राज्यमा सुशासन समेत कायम हुन जाने देखिन्छ। सो कार्य सूचनासम्बन्धी हक अधिकारद्वारा पनि त्यसतर्फ सुलभ तरिकाले प्रतिलिपि दिनुपर्ने देखिँदा, भएका आयोजनाका कागजात निवेदकहरुलाई दिनुपर्ने नै देखिन आयो। साथै निवेदक भोजराज लामा समेत भएको यसै विवादका सवालमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट सम्बत् २०६३ सालको रिट नं. ०५७७ को उत्प्रेषणयुक्त परमादेशको मुद्दामा निर्देशनात्मक आदेश समेत जारी भई सञ्चालित आयोजनालाई विना ठोस, कारण र आधार रोक लगाई निरुत्साहित गर्ने हो भने काठमाण्डौ शहरको व्यवस्थित विकास पूर्वधार सहितका कार्यहरु अवरुद्ध हुन गई अन्ततः गत्वा त्यसले राष्ट्रकै लागि नकारात्मक असर समेत पर्न जाने हुन्छ। त्यसमा पनि सर्वसाधारणको स्वास्थ्य, जीवन, वातावरण लगायतका कुरालाई गम्भीर असर पर्न गएको भन्ने निवेदकहरुको निवेदन दावी समेत नभएको स्थितिमा विवादित चःमती जग्गा एकिकरण आयोजनाको उपयोगिता नै छैन, खारेज हुनुपर्छ भन्ने निवेदन दावीलाई यस अदालतले स्वीकार गर्न सक्दैन। सो हदसम्म निवेदन दावी बमोजिम रिट जारी हुने अवस्था विद्यमान नहुँदा खारेज हुने ठहर्छ भनी उक्त रिट निवेदनबाट विवादित विषयमा पहिले नै अन्तिम आदेश भईसकेको स्थिति छ। उल्लेखित आयोजनाको कामकारवही प्रचलित कानून बमोजिम नै भए गरेको पाइदा प्रस्तुत रिट निवेदनमा माग गरेको आदेश बमोजिम विपक्षीहरुको नाउँमा परमादेशको आदेश जारी गरी रहनु परेन। प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ठहर्छ भनी फैसला भएको देखिन्छ।

यसरी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको उक्त फैसला/आदेशमा उल्लेख भए अनुसार निवेदकहरुको निवेदन माग दावी खारेज गरे उपर निवेदकहरुको र विपक्षीहरुलाई निवेदकहरुले निवेदनमा मागेको सूचना प्रवाह गर्नु, निवेदन मागदावी गरेका कागजात

उपलब्ध गराउनु भनी फैसलाको पेटबोलीमा उल्लेख भएको व्यहोरा मिलेको छैन सम्पूर्ण निवेदन दाबी खारेज नै हुनु पर्ने हो भनी आयोजनाले आफ्नो पुनरावेदनमा पुनरावेदन जिकीर लिएको पाइयो।

सो सन्दर्भमा हेर्दा चःमती जग्गा एकीकरण आयोजना प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृत प्राप्त गरी योजना तर्जुमा भई मिति २०६०।४।१ बाट काठमाण्डौ महानगरपालिका वडा नं. १५ र १६ मा सञ्चालन भएको आयोजना हो भन्ने कुरामा विवाद देखिदैन। नगर बिकास ऐन, २०४५ को अधिनमा रही उक्त आयोजनाको निश्चित लक्ष्य र उद्देश्य निर्धारण भएको र स्वीकृत कायदेश अनुसार आयोजनाले आफ्नो काम कारबाही सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्नु पर्ने हुन्छ। यस अर्थमा कानूनमा उल्लेख भए अनुसार उक्त आयोजनाको सार्वजनिक दायित्व निर्धारण भएको र सो निर्धारित दायित्व पुरा गर्नु आयोजनाको कर्तव्य पनि रहे भएको स्पष्ट देखिन्छ।

नगर बिकास ऐन, २०४५ मा भएको कानूनी व्यवस्था अनुसार जग्गा एकीकरण आयोजना मूलतः स्थानिय सहमती र जन सहभागितामा संचालित आयोजना भएको हुँदा यसले गर्ने सम्पूर्ण काम र क्रियाकलापहरूमा जनविश्वास आर्जन गर्न सक्नु पर्ने हुन्छ। निवेदकहरूले जुन कागजातहरूको नक्कल पाउनु पर्ने हो भनी दाबी गरेको छ सो विषयमा लाग्ने दस्तुर निवेदकहरूले तिर्नु र बुझाउनु पनि पर्छ। यसरी लाग्ने नक्कल दस्तुर तिरे बुझाएमा रितपूर्वकको नक्कल पाउनु पर्ने नै हुन्छ। आफ्नो सरोकार भएको विषयमा सूचना माग्ने हक निवेदकलाई हुने भएकोले पुनरावेदन अदालतबाट निवेदकले माग गरेको कागजातहरूको नक्कल दिनु दिलाउनु भनी आदेशको पेटबोलीमा उल्लेख भएको कानून अनुरूप नै देखियो।

जहाँ सम्म रिट निवेदकहरूले निवेदन खारेज गर्ने गरी भएको आदेश मिलेको छैन भन्ने पुनरावेदन जिकीर लिएतर्फ हेर्दा यस अदालतमा दायर भएको सम्बत् २०६३ सालको रिट नं. १०४७ को उत्प्रेषण युक्त प्रतिषेध परमादेशको निवेदनमा यस अदालतबाट मिति २०६५।१०।२२ मा फैसला हुँदा रिट खारेज भएको देखिए पनि चःमती जग्गा एकीकरण आयोजना कार्यान्वयन गर्दा ०-२-२-० भन्दा न्यून जग्गा हुने जग्गाधनी वा मोहीहरूलाई उनिहरूको आर्थिक अवस्था समेतलाई मध्यनजर राखी यथासम्भव विकासको प्रतिफल स्थानीय बासिन्दाले नै पाउने भन्ने प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तनुरूप आफ्नो जन्म र कार्य भूमि पुख्र्यौलीस्थलबाट विस्थापित नहुने गरी जग्गा वितरण गर्ने, आयोजना सन्चालन गर्दा उप्रान्त

जे जस्तो परिवन्द एवं कारणले ढिलाई भएको भएपनि सो कुरालाई आयन्दा पुनरावृत्ति नगरी उक्त पुनित कार्यलाई छिटो छरितो के कुन उपायले गर्न सकिन्छ सोही उपयुक्त नीति समेत अबलम्बन गरी शिघ्रताशिघ्र आयोजना सम्पन्न गर्नु, आयोजनाको मुलभुत उद्देश्य नै स्थानीय सर्व साधारणको हित भलाई एवं सो स्थान स्थित मौजदा धार्मिक, साँस्कृतिक सम्पदा तथा वातावरणीय सुधार भएको हुँदा सम्भव भएसम्म सम्पूर्ण बासिन्दाहरूको मन जिती निजहरूको इच्छा, सहमती एवं साँस्कृतिक धरोहर लगायतका मुल्य नीधिहरूलाई संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं पुनः निर्माण गर्नु पर्ने भए सो समेत गरी मानव एवं जैविक जिवनको लागि अपरिहार्य तत्वको रुपमा रहने स्वच्छ वातावरणीय न्यायको सिद्धान्त समेतलाई हृदयगम गरी आयोजना कार्यान्वयन गर्नु गराउनु भनी प्रत्यर्थी चःमती जग्गा एकिकरण आयोजना लगायत सो आयोजना सँग सम्बन्धित सबै निकायहरूको नाममा निर्देशनात्मक आदेश जारी भएको देखिन्छ। उल्लेखित व्यहोराबाट आवश्यकता र औचित्यतालाई मनन् गरी कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्तका आधारमा निर्देशनात्मक आदेश जारी भएको अवस्था पाइन्छ। प्रस्तुत निवेदनमा समेत पुनरावेदन अदालतले रिट खारेज गरे पनि उठाइएका विषयवस्तुको गाम्भिर्यतालाई विचार गरी न्यायिक विश्लेषण गरिएको देखिन्छ। उक्त न्यायिक निष्कर्षमा बोलिएका कुराबाट निवेदन मागका विषयलाई सम्बोधन गरेको नै देखिन्छ।

मुद्दा सुनुवाईको क्रममा इजलास समक्ष उपस्थित निवेदक तथा आयोजनाको तर्फबाट उपस्थित हुनु भएको विद्वान कानून व्यवसायी बीचमा छलफल एवं बहस हुँदा हालको समयमा आयोजनाले रिट निवेदनमा उठाइएको आयोजनाबाट स्वीकृत भएको प्रस्तावित सडक (Road Network) खोल्न बाँकी भएका सडक समेत खोली सकिएको र सो कार्य सम्पन्न भै सकेको भनी आयोजनाकोतर्फबाट छलफलको क्रममा व्यक्त गर्नु भएको र सो लाई निवेदकले स्वीकार पाइयो।

नगर विकास ऐन, २०४५ मा भएको कानूनी व्यवस्था र सो व्यवस्था अनुसार आयोजनालाई प्राप्त भएको अख्तियारी अनुसार नै आफ्नो काम कारबाही सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्नसक्ने नै देखिन्छ। नगर विकास ऐन, २०४५ को दफा ४ बमोजिम नगर विकास समिति गठन हुने, उक्त समितिले दफा ७ बमोजिम आवश्यकता अनुसार उप-समिति गठन गर्न सक्ने र सो गठन गरिएको उपसमितिलाई समितिले आफूलाई प्राप्त अधिकार मध्ये सबै वा केही अधिकार आवश्यकता अनुसार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने गरी कानूनी व्यवस्था गरेको समेत देखिन्छ। अर्कोतर्फ ऐनको दफा १२.१.७ छ मा आयोजना क्षेत्र भित्रका सम्पूर्ण

जग्गा एउटै प्लट कायम हुने र ऐनको दफा १२.१.२जा. अनुसार साविकमा कायम रहेको जग्गा धनी र मोहीहरूको नामको लगत श्रेष्ठा समेत स्वतः बदर हुने भन्ने समेतका कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ। नगर विकास ऐन, २०४५ मा उल्लेख भएको कानूनी व्यवस्थाको अधिन र प्राप्त अख्तियार भित्र रही जग्गा व्यवस्थापन उपसमिति गठन भएको र सो समितिबाट चःमती जग्गा एकिकरण कार्यक्रम सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने समेतको अख्तियार प्रत्यायोजन गर्ने गरी भएको निर्णय अनुसार नै आयोजना सञ्चालन भई आएको पाइयो। यसर्थ नगर विकास ऐन, २०४५ मा भएको कानूनी व्यवस्थाको अधिनमा रही नगर विकास समितिलाई प्राप्त अख्तियारी अनुसार आयोजना सञ्चालन भएको र कानूनले दिएको अख्तियारी अन्तर्गत कै सीमामा रही काम कारबाही भए गरेको देखिन्छ। यसरी आयोजनाको तर्फबाट भएका काम कारबाहीमा कुनै कानूनी त्रुटी समेत नदेखिँदा पुनरावेदन अदालतबाट निवेदन माग बमोजिम परमादेशको आदेश जारी गर्नु परेन भनी भएको आदेश मिलेकै देखिन आयो।

अतः माथि उल्लेखित आधार कारणसमेतबाट पुनरावेदन अदालत पाटनले मिति २०६९।१२।१४।४ मा निवेदकले माग गरेको कागजात उपलब्ध गराउनु पर्ने र अन्य कुराको हकमा रिट निवेदन मागदाबी अनुसार परमादेशको आदेश जारी गरी रहनु परेन भन्दै रिट निवेदन खारेज हुने भनी भएको आदेश मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदकहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी अभिलेख शाखामा बुझाइ दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:- डोलनाथ न्यौपाने

कम्प्युटर अपरेटर:- मञ्जु खड्का

इति संवत् २०७५ साल फागुन २९ गते रोज ४ शुभम् ----- ।